

BUKS – Tidsskrift for Børne- og Ungdomskultur

Nr. 65 2022 • Årgang 38 • ISSN online 2446-0648 • www.buks.dk

Kim Jerg og Birgitte Boelt

Tidlig Kulturstart

– Impuls og fordybelse i Sønderjylland

Resumé

Denne artikel handler om at lede et regionalt delprojekt under *Tidlig Kulturstart*. Forfatterne ser bort fra de konkrete møder mellem børn i dagtilbud, pædagogisk personale og kunst- og kulturformidlere. Omdrejningspunktet har været, hvad som står tilbage, når 17 dagtilbud i de fire deltagende Sønderjyske kommuner skal evaluere projekt *Impuls og fordybelse*, der blev til med midler fra *Tidlig Kulturstart*-puljen?

Ved at stille skarpt på nogle af de særlig virkningsfulde greb i håndtering af projektet – set fra styregruppen – gør forfatterne status over den organisatoriske ramme der bandt projekterne sammen i Haderslev, Sønderborg, Tønder og Aabenraa kommune. Det essentielle – børnene og deres møde med kunst og kultur – spiller dermed en mindre rolle.

Der peges navnlig på hvordan vejledning, videndeling og gensidig sparring har været tilrettelagt og realiseret til gavn for de enkelte projekter og som ryggestød til at forankre erfaringer i en ny praksis.

Nøgleord

tidlig kulturstart; projektledeelse; dagtilbud; kunst; kultur med børn

Kunst- og kulturformidling

At etablere et levende mødested med deltagelse, inspiration og drøftelse, forudsætter både solide færdigheder, grundige overvejelser, planlægning – og en udstrakt improvisationsevne (Jerg & Nielsen 2014; 2015). At kunst- og kulturformidling samtidig er et felt med betydelige opbrud i de seneste generationer, tegnes der et varieret billede af i antologien *Børnekultur i Danmark 1945-2020* (Dael, Helmer-Petersen & Juncker, 2020).

Det tværprofessionelle samarbejde mellem pædagogisk personale og kunstnere og/eller kulturformidlere udgør et krydsfelt og et spændingsfelt af forståelser, fagligheder, arbejdsformer. Kunstneriske processer ligner ikke nødvendigvis pædagogiske processer – og omvendt (Juncker 2020).

Projekterne – og organiseringen af dem – har søgt at favne disse forståelser og skabe rammer for et møde der betoner både kognitive og sanselige tilgange; oplevelser, eksperimenter og processer som udfordrer dagligdagens rammer og rutiner.

Projekter som *Tidlig Kulturstart* er ikke noget nyt. Kunst- og kulturprojekter i dagtilbud har været iværksat i mange år; men dagtilbudslovens ramme er ny. I lighed med *Åben skole* der blev indført med skoleloven (2014), kan *Tidlig Kulturstart* derfor ses i sammenhæng med *Åbent dagtilbud* (Børne- og Socialministeriet 2018).

Projektrammen

Projekt *Impuls og fordybelse* henter belæg i dagtilbudsloven fra 2018 herunder det pædagogiske grundlag (§7) og ikke mindst læreplanstemaet *Kultur, æstetik og fællesskab* (Børne- og Socialministeriet 2018). Læreplanstemaet har ændret sig væsentligt siden 2004-loven hvor det hed *Kulturelle udtryksformer og værdier*. Ved projektstart havde mange dagtilbud endnu ikke for alvor arbejdet med det nye tema, da der har været mange andre aspekter at forholde sig til i implementeringen af *Den styrkede pædagogiske læreplan*.

Et af de nye aspekter er de nationalt fastsatte målsætninger der knytter sig til de seks læreplanstemaer. De overordnede mål angår ikke det enkelte barn eller børnegruppen, men sammenhængen mellem læringsmiljøet og barnets mulighed for at lære, udvikle sig, dannes og trives. De to læringsmål for *Kultur, æstetik og fællesskab* lyder:

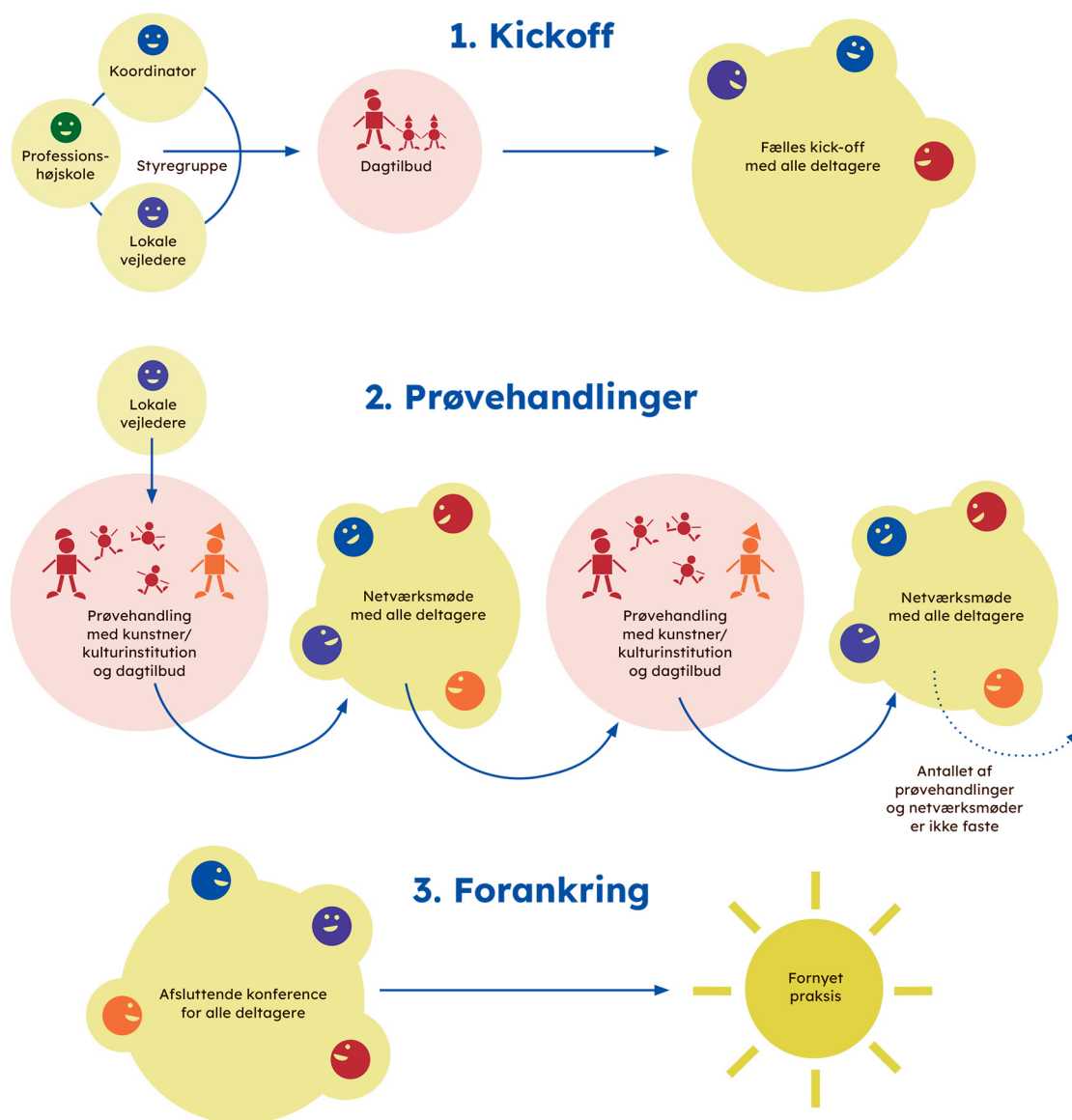
1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn indgår i ligeværdige og forskellige former for fællesskaber, hvor de oplever egne og andres kulturelle baggrunde, normer, traditioner og værdier.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn får mange forskellige kulturelle oplevelser, både som tilskuere og aktive deltagere, som stimulerer børnenes engagement, fantasi, kreativitet og nysgerrighed, og at børnene får erfaringer med at anvende forskellige materialer, redskaber og medier (Børne- og Socialministeriet 2018: 57).

Måske er navnlig det sidste læringsmål projektets omdrejningspunkt. Alligevel kan det ses isoleret – jf. tankerne om en mere sammenhængende læreplan. Læringsmålene afspejler umiddelbart to adskilte forhold: kultur i antropologisk forstand og kultur i æstetisk forstand – det der også er blevet kaldt hhv. det brede og det smalle kulturbegreb, og som samlebegreb for det dobbelte kulturbegreb (Fjord Jensen 1988). Dermed læner de to mål sig op ad Børnekonventionens artikel 29 og 31:

- Artikel 29, stk. 1: Deltagerstaterne er enige om at undervisningen af barnet har til hensigt at [...] c) udvikle respekt for barnets forældre, hans eller hendes egen kulturelle identitet, sprog og værdier, for de nationale værdier i det land hvor barnet er bosat, og i landet hvorfra barnet oprindeligt stammer, og for kulturer, der adskiller sig fra barnets egen kultur [...]
- Artikel 31 stk. 2: Deltagerstaterne skal respektere og fremme barnets ret til fuld deltagelse i det kulturelle og kunstneriske liv og skal opmuntre til, at der stilles passende og lige muligheder til rådighed for kulturel, kunstnerisk, fritidspræget og rekreativ udfoldelse (Børnerådet, u.år).

Det der synes at ligne to forskellige opmærksomhedspunkter, kan med fordel finde et samlende fixpunkt, nemlig et pragmatisk kulturbegreb (Jerg m.fl. 2019). Vi har ikke kun søgt at knytte an til at kultur er noget man er eller ikke er (jf. det brede kulturbegreb), ej heller at kultur ikke kun er noget man har eller ikke har (jf. det smalle). Ved at fremhæve at kultur er noget der gøres, har vi villet bygge bro mellem de to kulturforståelser og de to målsætninger. Det rækker ikke ved, men imødekommer og overskrider at kultur i såvel smallere som bredere forstand altid er i spil og på spil i kulturmøder; også i projekt *Impuls og fordybelse*.

Ganske få og korte faglige oplæg til inspiration for og drøftelse blandt projektdeltagerne har ledsaget projekterne der først og fremmest har hvilet på handlinger – mere præcist prøvehandlinger som det typisk betegnes i udviklingsarbejde som fx aktionslæring (Krogh & Smidt 2014).

Styregruppe

Professionshøjskole, lokal vejleder og koordinator.

Koordinator

Koordinator er overordnet projektleder for den samlede proces på tværs af deltagende dagtilbud og lokale vejledere.

Lokal vejleder

Den lokale vejleder kan fx være kommunens konsulent på området. Vejlederen sørger for faglig og pædagogisk sparring med de deltagende dagtilbud og er tovholder

i den enkelte kommune. Vejlederen skal ved sin aktive medvirken sørge for, at deltagerne reflekterer over egen praksis. Den lokale vejleder spiller også en rolle i forhold til at sikre forankring og kan f.eks. skabe et netværk, der fortsætter ud over kvalificeringsforløbet.

Deltagere

Dagtilbud og kulturinstitution eller kunstnere, der sammen planlægger og gennemfører prøveforløb med børnegruppen. Grupperne deltager i kick-off, netværksmøder og afsluttende netværksmøde.

Projekt-organisering

Figur 1: Procesmodel til fornyelse af kunst- og kulturformidling

Modellen (Figur 1) er et kort over elementer som projekt *Impuls og fordybelse* har bestået af, men medregner ikke alt hvad der gik forud for projektstart d. 11. september 2019. Dels byggede projektet på et i forvejen etableret samarbejde inden for de fire sønderjyske kommuner, dels har UC SYD over en årrække gjort erfaringer med andre, store projekter – regionale såvel som nationale. Det var derfor ikke en fuldstændig ny og uprøvet styregruppe der blev etableret; og det har været en væsentlig styrke. Alligevel er kredsen af interessenter større og mere kompleks end dem parterne ellers møder hinanden i.

Styregruppen bestod af repræsentanter fra de fire kommuner, den dansk-tyske kulturaftale, Museum Sønderjylland samt fra UC SYD som koordinator. Hele det økonomiske aspekt ser vi bort fra her.

Den overordnede tovholder skulle have et betydeligt overblik for at kunne tilrettelægge, koordinere og indkaldetilmøder: de to store fællesmøder (kick-off- og afslutningsarrangement), netværksmøder af to omgange i delområderne – hhv. Sønderborg, Tønder og samlet for Haderslev og Aabenraa – samt til rækken af styregruppemøder. Erfaring i ledelse af kulturprojekter samt lokal- og personkendskab kan ikke undervurderes.

Projekterfaringer

Nogle af projekterne under *Impuls og fordybelse* er beskrevet andetsteds i dette temanummer af BUKS. Og selvom det essentielle står i skyggen i denne fremstilling, illustrerer et sammendrag af projekterne den betydelige bredde og variation i paletten af kunst- og kulturprojekter:

Mundtlige fortællinger, kunst, dans, musik, teater og museumsbesøg har været inddraget som prøvehandling. Der har været samarbejdet med et bredt udvalg af professionelle kunstnere og kulturinstitutioner. De lokale kultur- og musikskoler har spillet en stor rolle i projektet. Dels er der blevet brugt lærerkræfter herfra til kunstnerbesøg i flere dagtilbud, og dels har de haft en vejlederfunktion; den vender vi tilbage til.

En fælles erfaring fra kunstnerbesøgene er, at det har givet rigtig god mening, når kunstnerne har været i tæt dialog med personalet, eller direkte har afholdt en workshop med personalet inden besøget. Disse workshops har haft to funktioner: en forventningsafstemning inden besøget samt en indføring i hvad der skulle ske. På den måde har man sikret en større mulighed for forankring når kunstneren har forladt institutionen igen. Mange ansatte kalder det ligefrem forudsætningen for et godt forløb. De er blevet meget mere opmærksomme på hvor vigtigt det er at aftale rollefordeling, afklare praktiske forhold, alene det at se hinanden an, inden et samarbejde med en kunstner eller kulturformidler.

I mødet mellem forskellige fagligheder skal deltagerne støtte hinanden ud fra hver deres forudsætning. Kunstneren bringer noget nyt og anderledes ind i dagtilbuddets hverdag – og pædagogen støtter med sin omsorg og den stilladsering der måtte vise sig nødvendig for at børnene får mest muligt ud af mødets muligheder. Balancegangen har vi blandt andet drøftet ud fra to forskellige principper: artisten og pedanten samt ingeniøren og troldmanden (m/k).

Artisten og pedanten der også er titlen på et gruk af Piet Hein (Jacobsen & Skyum-Nielsen 1988: 33), betegner en vekselvirkning mellem afprøvende og eksperimenterende faser i arbejdet (artist) til forskel fra de reflekterende (pedant): en vekslen mellem at være fordybet og involveret det ene øjeblik og distanceret det andet. Man må gøre begge dele, men man kan vanskeligt gøre begge dele samtidigt.

Det andet begrebspar – ingeniøren og troldmanden (m/k) (Damkjær 1994) – angår forholdet mellem planlægning, støttestrukturer m.v. som en slags ingeniørarbejde over for intentionen om at få noget magisk til at opstå. For meget struktur, stillads m.v. kan kvæle mulighederne – for meget magi kan føre til kaos.

Det kunne være kunstneren eller kulturformidleren der opleves som for meget artist og for meget troldmand (m/k) – det kunne også være omvendt. Under alle omstændigheder er det typisk den udefrakommende der ved hvad der skal ske – mens det er det pædagogiske personale der kender børnene. Og mens gæsten har relativ kort tid til at få noget til at ske, får det pædagogiske personale fornøjelsen af at følge det op og bygge videre på oplevelserne.

Blandt de mere konkrete erfaringer vil vi dele yderligere to.

Flere steder har projektet ført til nye overvejelser om lokaleindretningen. Nogle dagtilbud gav udtryk for at det hæmmer kreativiteten at materialer tages frem og fjernes igen i forbindelse med hver aktivitet – et rum til aktiviteten kunne være ønskeligt.

Andre steder har forældreinddragelse været et særskilt tema. Et dagtilbud har således lavet en *kulturkuffert* som børnene på skift får med hjem. Når de vender tilbage med den, skal de fremlægge en aktivitet som er lavet derhjemme. Kufferten indeholder forskellige materialer til inspiration samt en iPad til at dokumentere det med.

Lokale vejledere

Der kan være langt fra en styregruppes virkelighed og spredte møder til de spørgsmål der melder sig undervejs i de enkelte dagtilbud. Vejlederfunktionen havde derfor en afgørende betydning for gennemførelsen af projekt *Impuls og fordybelse*. For at sikre kontinuitet og progression havde fem lokale vejledere løbende kontakt med projektdeltagerne – ofte også med de medvirkende kunstnere og kulturformidlere.

Nogle af de fem lokale vejledere var organisatorisk knyttet til de respektive kommuner, andre ikke. En kom fra den kommunale forvaltnings korps af pædagogiske konsulenter – og havde derfor allerede en tæt kontakt til de involverede dagtilbud. To andre havde deres ben i de tilknyttede kulturskoler. En repræsenterede en kulturinstitution. Og endelig var en tilknyttet professionshøjskolen. Uanset de fordele og ulemper der kan være i vejlederens tilknytningsforhold, har det været afgørende at alle lokale vejledere havde kundskab om kunst, kultur og formidling, og at de som medlemmer af styregruppen både følger med i hvad der sker på tværs af projekter, dagtilbud, kommuner; og at de samtidig har mulighed for at give og tage imod sparring.

De lokale vejledere har holdt møder og været sparringspartnere med deltagerne under mange forskellige forhold. De har været behjælpelige med at finde relevante kunstnere og kulturtilbud, kulturinstitutioner og museer. De har fulgt udfordringer og tiltag undervejs. De spillede desuden en rolle i bestræbelserne på at implementere og forankre projekterfaringerne efterfølgende.

Kompetenceudvikling

I forlængelse af projekt *Impuls og fordybelse* blev projektdeltagerne tilbudt at arbejde videre med deres erfaringer i et formelt kompetence-udviklingsforløb. De kunne gennemføre modul 2 i Diplomuddannelse i Formidling af Kunst og Kultur for børn og unge, DFKK (UC SYD, 2021). En mindre gruppe ansatte fulgte dette spor der lige som projektet som helhed måtte tåle den udfordring at adskillige prøvehandling blev udskudt som følge af COVID-19-pandemien.

Diplom-forløbet blev afviklet omtrent to år efter *Impuls og fordybelse* blev sat i gang. Af samme grund var der ingen af de ansatte der som diplom-studerende tog de første prøvehandling under behandling. Flere studerende arbejdede med aktuelle projekter der havde indarbejdet erfaringer fra de første tiltag. Et af de dagtilbud der var repræsenteret, stod tilmed i den situation at flere af de oprindelige, lokale projektdeltagere havde forladt stedet – og udfordringen var nu at udbrede projekterfaringerne til de nyansatte.

Anbefalinger

Det er ønskeligt, men ikke ligetil at såvel organisatorisk som personbåret viden får en eller anden form for efterliv. Og her hører styregruppens opgave og projekt *Impuls og fordybelse* som sådan op; det er op til de deltagende kommuner og dagtilbud at implementere og forankre projekterfaringerne. Nogle af de etablerede samarbejder bibeholdes eller videreudvikles ud over projektperioden; men flere af dem blev nedlagt fordi der ikke længere er ekstra midler.

I styregruppen har vi været optaget af hvordan andre end de direkte involverede ansatte og dagtilbud kan hente inspiration til arbejdet med at kvalificere kunst- og kulturformidling i dagtilbud. Det er forgået ved udarbejdelsen af to såkaldte værktøjer (om Slots- og Kulturstyrelsens rolle, se andetsteds). Dels er projekt-organiseringen blevet beskrevet, og dels er der udviklet en hjemmeside til støtte for den der ønsker at finde en kunstner eller kulturinstitution (UC SYD, u.år).

Ud fra vores erfaringer kan de følgende punkter være med til at sikre et vellykket møde mellem børn i dagtilbud – herunder det pædagogiske personale – og kunstnere og andre kulturformidlere:

Før besøget:

- Være godt forberedt gennem dialog mellem deltager og kunstner eller kulturinstitution
- Afhold gerne en workshop med personalet forud for kunstnerbesøget
- Afklar rollefordeling og lav i fællesskab en forventningsafstemning
- Definer en nøje målgruppe – og gruppestørrelse
- Aftal et fokus for besøget, et formål og/eller et mål
- Hvordan skal forløbet afsluttes – hvad skal være slutresultatet (forventninger)
- Hvad kan institutionen selv og hvad er der brug for hjælp til (af kunstner – eller vejleder)
- Afklar balancen mellem de to parter – pædagogisk over for kunst-/kulturfaglig
- Afklar hvordan de fysiske rammer bedst muligt indgår i aktiviteten
- Definer hvordan forældre informeres/involveres, hvornår og hvordan

Under besøget:

- Hvem gør hvad – hvornår?
- En tydelig rollefordeling mellem kunstner/kulturformidler og pædagoger
- Kend målgruppen – hvor langt kan man gå i tid og hvilken størrelse skal grupperne have
- Sørg for sammen at finde en balance så børnene forstyrres tilpas meget

Efter besøget

- Hvordan kan I arbejde videre med det som kunstner/kulturformidler bragte med sig ved besøget – ny viden eller nye færdigheder
- Hvilke nye ideer afføder mødet – hos hhv. børn og voksne? Hvad gør I med dem, hvordan og hvorfor?
- Hvilke nye spor eller praksisser hos børnene giver projektet anledning til at følge op?

Ind- og udblik

Og hvad står så tilbage? Det der for en tid blev bragt sammen, det der blev skabt over tid og forsvandt igen, er nu overstået. Lige så livgivende og intense som projekter kan være, lige så let kan efterdønningerne – uanset omfanget af udmattelse og begejstring – føre en slags tomhed med sig.

Projektets mange parter står for så vidt tilbage hver for sig. Og alt hvad der er sket og sagt og gjort og lavet om, har et så vidtrækkende omfang at vi to fra projektgruppen ikke vil påberåbe os at vi kan skue hen over det. Men det er vores klare opfattelse at de mange forskellige projekter – uanset hvordan de blev præget af Covid-19-pandemien – har sat deres klare præg rundt omkring. I sind og kroppe hos dem der tog del i de intensive møder med kunst og kultur; i dagligdagens indretning, organisering og aktiviteter; i erfaringerne hos dem der besøgte et dagtilbud for en kortere bemærkning; og hos dem der fortsat formidler erfaringer fra projekt *Impuls og fordybelse*.

Dewey havde vel ret, og med ham Hansjörg Hohr (2013) der træder i Deweys spor: Oplevelser der får lov at forplante sig som betydelige og meningsfulde erfaringer, beriger vores liv som små og større mennesker. Impulser der er tilpas prægnante og forskellige fra det velkendte, kan sætte noget i gang, i os og imellem os. Fordybelse sker når det vi gør sammen, er meningsfuldt. Det udtryk – det meningsfulde mønster som vi skaber sammen – bærer vi med som symbol på noget der for en stund var vigtigt, og som er med til at forme os

som mennesker-i-verden. Erfaringerne indgår herefter i den måde vi anskuer verden på. Det er indsigten fra en transformativ kunst- og kulturpædagogik (Hohr 2013).

FAKTA om projekt *Tidlig Kulturstart – Impuls og fordybelse*

Projektet er støttet af Slots- og Kulturstyrelsen med midler fra indsatsområdet *Tidlig Kulturstart*.

Projektet er gennemført fra september 2019 til november 2021 med deltagelse af 17 dagtilbud fra de 4 sønderjyske kommuner – Haderslev, Sønderborg, Tønder og Aabenraa.

UC Syd har været projektleder, tovholder og leveret undervisere til det afprøvede uddannelsesforløb

Styregruppen har bestået af:

- Maj Britt Andreasen, VidensBy Sønderborg, Sønderborg Kommune
- Oliver Jon Christensen, VidensBy Sønderborg, Sønderborg Kommune
- Lisbet Hartz, Tønder Kulturskole
- Edna Langeberg Rasmussen, Aabenraa Musikskole
- Merete Essenbæk, Museum Sønderjylland
- Annika Carstensen/Galina Jørgensen, Kulturaftale Sønderjylland-Schleswig
- Jens Juulgaard Larsen, UC SYD
- Birgitte Boelt, CFU, UC SYD
- Kim Jerg, UC SYD

Referencer

- Børne- og Socialministeriet (2018). *Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold* (24.02.2022): <https://emu.dk/dagtilbud/forskning-og-viden/den-styrkede-paedagogiske-laereplan/den-styrkede-paedagogiske?b=t436-t3494-t3493>
- Børnerådet (u.år). *FN's Børnekonvention* (16.08.2019): https://www.boerneraadet.dk/media/87197/BRD_FN_Boernekonventionen.pdf
- Dael, M & Helmer-Petersen, J & Juncker, B. (red. 2020): *Børnekultur i Danmark 1945-2020*. Gads Forlag.
- Damkjær, N. (1994): *Skuepladsen*, Drama.
- Danbolt, G & Enerstvedt, Å (1995). *Når voksenkultur og barns kultur møtes*. Norsk kulturråd.
- Fjord Jensen, J. (1988). Det dobbelte kulturbegreb – den dobbelte bevidsthed, i: Hauge, H. & Horstbøll, H. (red.). *Kulturbegrebets kulturhistorie* (s.155-191). Aarhus Universitetsforlag.
- Hohr, H. & Pedersen, K. (1996). *Perspektiver på æstetiske læreprocesser*. Dansklærerforeningen.
- Hohr, H. (2013): Den estetieske erkjennelse, i: Østern, A-L, Stavik-Karlsen, G & Angelo, E (red.): *Kunstpædagogikk og kunnskapsutvikling*, s. 219-233; Universitetsforlaget.
- Jacobsen, H.G. & Skyum-Nielsen, P (1988). *Erhvervsdansk*, 2.udg. (s.33-35). Schönbergs Forlag.
- Jerg, K. & Nielsen, K.W. (2014): Improvisation i et pædagogfagligt perspektiv, I: Næsby, T. & Kornerup, I (red.): *Pædagogens grundfaglighed. Grundbog til pædagoguddannelsen* (s.252-268). Dafolo.
- Jerg, K. & Nielsen, K.W. (2015). Kultur af, med og for børn – især de yngste. I: Kornerup & Næsby (red.). *Kvalitet i dagtilbud: grundbog til dagtilbudspædagogik* (s. 96-117). Dafolo.
- Jerg, K., Nielsen, K.W., Burgård, M., Kier, D. & Kallehauge, P. (2019): *Vi gør kultur*. Dafolo.
- Juncker, B. (2020). Åben skole i et kultur- og fritidslivsperspektiv, I: Knudsen, L.E.D. & Jensen, L.L. & Thomsen, A.V. & Fredslund, M. (red.). *Åben skole* (s. 51-71). Syddansk Universitetsforlag.
- Krogh, S. og Smidt, S. (2014). *Aktionslæring i pædagogisk praksis*. Dafolo.
- UC SYD (2021): Diplomuddannelse i Formidling af Kunst og Kultur for børn og unge (24.02.2022.) <https://www.ucsyd.dk/videreuddannelser/diplomuddannelse-i-formidling-af-kunst-og-kultur-boern-og-unge>
- UC SYD (u.år): *Krøllede hjerner, find en kunstner eller kulturinstitution*. (17.3.2022) <https://www.ucsyd.dk/cfu/tidlig-kulturstart>

Om forfatterne

Kim Jerg er lektor ved pædagoguddannelsen og Diplomuddannelse i Formidling af Kunst og Kultur for børn og unge ved UC SYD.

Birgitte Boelt er kulturkonsulent ved Center For Undervisningsmidler (CFU), ved UC SYD.